

ƏKBƏROV QADİR
AMEA Naxçıvan Bölməsi
 E-mail: qadir1976@inbox.ru

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR SİSTEMİNDƏ AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI

Açar sözlər: ümummilli lider, milli dəyərlər, azərbaycançılıq, türkçülük

Ключевые слова: общенациональный лидер, национальные ценности, азербайджанизм, туркизм

Key Words: The national leader, national values, azarbayjanism, Turkism

Məqalədə Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlər sisteminin tərkib hissəsi olan milli mənsubiyyətindən, azərbaycançılıq ideologiyasının inkişafından və ideyanın bir model kimi formalaşdırılmasında Ümummilli Lider Heydər Əliyevin misilsiz xidmətlərindən bəhs olunur.

Qədim tarixi köklərə söykənən ölkəmizdə çox qədim zamanlardan milli mədəniyyət formalaşmışdır və bu mədəniyyət ümumtürk məkanında özünəməxsus yeri ilə diqqət mərkəzində olmuşdur. Türküstan adlanan coğrafi məkanda uzun tarixi dövr ərzində formalaşan türkçülük ideyasının tərkib hissəsi olan azərbaycançılıq heç də birdən-birə yaranmamışdır. Bu ideologiya müəyyən mərhələlər keçdikdən sonra qarşıya qoyulan amala çevrilmiş və yaşadılmışdır. İdeya coğrafi məkandan, dini mənsubiyyətdən və irqi ayrı seçkilikdən asılı olmayan bir məfhumdur. Bu məfkurə təbii proses olub insanların yaşayışı boyunca formalaşır. Böyük türk sosioloqu Ziya Göyalp yazır: “Bitkilərin, heyvanların üzvi həyatı necə öz-özünə və təbii bir surətdə inkişaf edirsə, milli kültüərə daxil olan şeylərin təşəkkül və inkişafı da tamamilə o cürdür” (4, s.40). Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, azərbaycançılıq ideologiyası duyğulardan, uzun zaman azərbaycanlıların yaratmış olduğu dil, din, əxlaq və bütün gözəl vərdişlərin məcmusundan ibarətdir. AMEA-nın müxbir üzvü N.Cəfərov xalqımıza məxsus Azərbaycançılıq ideologiyası haqqında öz fikirlərini bu cür ifadə edir: “Azərbaycançılıq ideologiyasının tarixi, əslində, Azərbaycan xalqının tarixi qədər qədimdir; hər şeydən əvvəl ona görə ki, bu və ya digər xalq (etnos) özünün ümummilli məfkurəsini-həyat fəlsəfəsini bütün mövcudluğu boyu formalaşdırır. Və tarixin elə bir dövrü gəlir ki, xalqın böyük mütəfəkkirlərinin timsalında olunan idrakı uzun əsrlər ərzində təbii şəkildə formalaşmış həmin özünəməxsus məfkurəni formulə edir” (2, s. 4).

Bir ideologiyanın yaşadılıb inkişaf etdirilməsi, ona sahib xalqın konkret qarşıya qoyduğu məqsədi düzgün müəyyənləşdirib, onun mahiyyətinin nə dərəcədə özünə xeyir verəcəyini yetərincə qiymətləndirəcəyindən asılıdır. Bu işdə uzun zaman ərzində yaradılan milli dəyərlər və bu dəyərlərin qorunub yaşadılması mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bildiyimiz kimi tarixdə bir çox xalqlar olmuşdur ki, onlar tarixin müəyyən dövrlərində mövcudluqlarını qoruyub saxlaya bilməmişlər və tarix səhnəsindən silinmişlər. Buna səbəb zamanında yaradılmalı olan, sonradan isə qorunub saxlanılması vacib məsələyə çevrilən adət-ənənələrə heç də yetərincə qiymət verilməməsi və bu dəyərlərin sonradan yoxa çıxmasıdır. Bu isə həmin xalqın birdəfəlik yox olması və tarix səhnəsindən silinməsi ilə nəticələnir. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi xalqın formalaşması həm məkən, həm də zaman daxilində baş verir. Bu prosesdə toplu-

ma rəhbərlik edən başçının liderlik məharəti də mühüm rol oynayır. Əgər lider insanları düzgün şəkildə yönlədirsə, konkret fikirlər-ideyalar yaradırsa onda bu insan kollektivi zaman-zaman yaratdığı yaxşı vərdişləri adətə çevirir və bunları gələcək nəsillərə ötürür. Beləliklə xalqın formalaşması prosesinin inkişafına müəyyən şərait yaranır. Akademik Ə. Sumbatzadə xalqın formalaşmasından bəhs edərkən tayfa başçılarının rolunun əsas vasitələrdən biri olduğunu göstərir. O, eyni zamanda Azərbaycan ərazisində türk tayfalarının məskunlaşmasından sonra Azərbaycan dilinin regionda digər dillərdən üstün mövqə tutmasını, hətta xristian xalqların nümayəndələrinin adlı sanlı şəxslərinə öz adları ilə deyil, məhz azərbaycanlı adları ilə müraciət etmələrini göstərmişdir (8, s.183). Bu işdə ünsiyyət vasitəsi olan dil də mühüm rol oynayır.

Zəngin milli-mənəvi dəyərlərə malik olan azərbaycanlılar hələ eramızın III-VII əsrlərində bir xalq kimi formalaşmağa başlamış və VIII-XI yüzilliklərdə bu proses başa çatmışdır (1, s.433). Bir çox əcnəbi və yerli tədqiqatçıların araşdırmalarına əsaslanaraq belə nəticəyə gəlmək olur ki, erkən orta əsrlərdə Azərbaycan ərazisinə köç etmiş türk tayfaları ilə yerli – aborigen türklər tez bir zamanda qaynayıb qarışmış, türkcülük ideoloji baxımdan inkişaf etmişdir. Bu məsələni biz mədəni irsimizin zəngin nümunəsi olan “Kitabi Dədə Qorqud” boylarından da müşahidə edirik. Bu epos xalqımızın təşəkkül tapdığı ilk əsrlərdən meydana çıxmağa başlamış, onun gələcək tarixinin perspektivlərini müəyyənləşdirmişdir.

Hər bir mədəniyyəti yaradan onun xalqıdır. Xalqı idarə edən isə dövlətdir. Xalqlar öz dövlətlərini qurarkən qarşılıqlı müəyyən məqsədlər qoyurlar və mühüm məsələləri yerinə yetirməyi prioritet vəzifəyə çevirirlər. Qədim dövlətçilik tarixinə və ənənələrə malik Azərbaycan xalqı da milli dəyrlərini, azərbaycançılığı əsas tutaraq dövlətlərini yaratmışdır.

Azərbaycançılığın dövlət səviyyəsində irəliyə aparılması və yüksək səviyyəyə qaldırılması isə Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin zamanında olmuşdur. Şah İsmayıl bütün dövlət vəzifələrinə azərbaycanlıları təyin etmiş, Azərbaycan dilini rəsmi dövlət dili səviyyəsinə qaldırmışdır. Şah İsmayıl Xətəinin şəxsiyyəti və ideyası barədə akademik R. Mehdiyev yazır: “Şah İsmayıl Azərbaycan dilində tək-cə gözəl şeirlərin, mükəmməl ədəbi abidə olan “Dəhnamə” poemasının müəllifi deyildi. O, həm də Azərbaycan dilində dövlət fərmanları imzalayaraq, Azərbaycan dilini dövlət müstəvisinə keçirmiş olurdu. Şah İsmayıl Xətəi Azərbaycan tarixində ilk dəfə olaraq azərbaycanlıların bütün səviyyələrdə üstün yer tutduğunu təsdiq edən dövlət yaratmışdı” (6, s.5). Səfəvilər dönəmində ən önəmli milli dəyərlərimiz olan dövlətçiliyimiz və dilimizin mühüm mövqə qazanması bu və başqa mənbələrdən məlum olur.

XVIII yüzillikdə Azərbaycanda müstəqil və yarım-müstəqil kiçik feodal dövlətlərin yaranması, bu dövlətlərin bəzilərinin hər şeydən əvvəl vahid Azərbaycan ideyasını əldə rəhbər tutaraq öz daxili və xarici siyasətlərini bu istiqamət əsasında qurmaları ayrı-ayrı xanlıqların ideoloji cəhətdən birləşməsinə stimül vermişdir. Halbuki, bu parçalanmalar nəinki azərbaycançılığa zərbə ola bilərdi, hətta Azərbaycan adlı bir məmləkətin tarixdən yox olmasına gətirib çıxara bilərdi. Çünki bu məsələdə xanlıqlar daxilində olan ziddiyyətlərdən əlavə burada xarici təsirlər də az deyildi. Lakin uzaq görün Azərbaycan dövlət başçıları bu parçalanmaların qarşısının alınmasında vahid ideya, ittifaq şəklində birləşməni əsas tutdular. Akademik İsa Həbibbəyli bu dövrün milli ideologiyası barədə öz fikirlərini bu cür ifadə edir: “Ayrı-ayrı xanların müttəfiqliyə, ittifaqa, birgə mübarizəyə doğru atmalı olduqları məcburi addımlar daxilində vahid Vətən, heç olmazsa doğma ərazi, ana yurd anlayışlarının ilkin tezislərini doğumaqda idi” (5, s. 13).

1918-1920-ci illərdə Şərqdə ilk demokratik dövlət yaradan Azərbaycan xalqı öz milli dövlətçiliyini bərpa edərək adət-ənənələrini, milli mədəniyyətini inkişaf etdirməyə başlamışdır. Lakin Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti dönəmində əldə olunmuş nailiyyətlər

Sovetlər birliyi tərəfindən ortadan qaldırılmış, milli adət-ənənələrimizin, dinimizin təbliğinə qadağalar qoyulmuşdur.

XX yüzilliyin son onilliyində Azərbaycan xalqı müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra azərbaycançılıq ideyası tamamilə yeni müstəvidə inkişaf etməyə başladı. Bu ideyanın vahid konsepsiya şəklinə salınması və dövlət əhəmiyyətli vəzifəyə çevrilməsi məhz Ümummilli Lider Heydər Əliyevin məqsədyönlü və düşünülmüş siyasəti nəticəsində ortaya çıxdı. Heydər Əliyev Azərbaycançılığı müstəqil Azərbaycan dövlətinin ideologiyası səviyyəsinə qaldırmağa nail oldu. O, hər şeydən əvvəl çətinliklə əldə edilmiş ən böyük milli dəyərimiz olan milli dövlətçiliyimizin qorunub saxlanılmasında və inkişaf etdirilməsində siyasi iradə nümayiş etdirmişdi. 1994-cü və 1995-ci illərdə dövlət çevrilişinə edilən cəhdlər zamanı Azərbaycan naminə xalq öz liderinin – ulu öndər Heydər Əliyevin ətrafında sıx birləşərək Azərbaycan dövlətçiliyini qoruyub saxlamış, ona qarşı çaxanlara ciddi etirazını bildirmişdi (7, s. 34).

Ümummili Lider Heydər Əliyevin Azərbaycana, azərbaycanlıların ən böyük milli dəyərlərindən olan Azərbaycan dilinə sədaqəti, dilimizin siyasi nüfuzunun yüksəldilməsi onun bütün siyasi hakimiyyəti boyu diqqətində saxladığı mühüm məsələlərdən biri olmuşdur. Hələ 1978-ci ildə qəbul edilən Azərbaycan SSR-in yeni konstitusiyasında Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi rəsmiləşdirilməsi məhz Heydər Əliyevin qətiyyətli siyasəti nəticəsində baş vermişdi. Müstəqillik illərində dil siyasəti ilə bağlı bir sıra uğurlu addımlar atıldı. Bu addımlardan biri də 2001-ci il 18 iyun tarixli fərman oldu. Bu fərmanla dövlət başçısı dilimizin inkişafı, tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi üçün çox mühüm təxirəsalınmaz işlərin görülməsini başlıca vəzifəyə çevirdi. Heydər Əliyev 2001-ci il avqustun 9-da Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında fərman imzalamışdı. Həmin ilin avqustun 1-dən respublikada latın əlifbasına keçildi. Burada bir məsələ diqqəti daha çox cəlb edir. Dahi rəhbərin dilimizə olan bağlılığı, diqqət və qayğısı Naxçıvan şəhərində ucaldılan “Ana dili” abidəsində özünü daha aydın göstərir.

Azərbaycançılığın təkcə Azərbaycan hüduqlarında deyil ölkəmizdən kənar da inkişaf etdirilməsi yolunda da Heydər Əliyev lazımı işlər görmüşdür. Bu məsələdə azərbaycanlıların təşkilatlanmasını ən mühüm amil hesab edərək Bakı şəhərində - dünya azərbaycanlılarının paytaxtında qurultay çağırmağı ön plana çəkmiş və 23 may 2001-ci il tarixdə dünya azərbaycanlılarının birinci qurultayının keçirilməsi haqqında sərəncam vermişdir. Dünya azərbaycanlılarının 9-10 noyabr 2001-ci il tarixdə çağırılmış qurultayı xaricdə yaşayan soydaşlarımızın təşkilatlanmasında yeni bir mərhələ oldu. Həmin möhtəşəm tədbirdə dünyanın 37 ölkəsindən 600-ə yaxın nümayəndə iştirak edirdi. Qurultayda çıxış edən Ümummilli lider Heydər Əliyev milli dəyərləri və azərbaycançılığı dünya azərbaycanlıları üçün birləşdirici amil kimi qiymətləndirərək demişdir: “Xalqları dil qədər, milli-mənəvi ənənələr qədər, dəyərlər qədər birləşdirən başqa bir vasitə yoxdur. Biz bu vasitədən daim istifadə etməliyik. Xüsusən, başqa ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar. Ona görə də mən arzu edərdim ki, hər bir ölkədə Azərbaycan icmasında azərbaycanlılar həmrəy olsunlar, bir-birinə dayaq olsunlar, birbirinə yardım etsinlər, bir-birinin dərдинə yansınlar və bizim milli adət-ənənələrimizi, milli dəyərlərimizi birlikdə gözləsinlər, milli bayramlarımızı qeyd etsinlər” (3, s.437). Ümummilli Lider cəmiyyətin bütövləşməsi, azərbaycançılıq ideologiyasının milli həmrəyliyin aparıcı amilinə çevrilməsi istiqamətində mühüm işlər görmüş, ümumxalq birliyinin dərin politoloji və nəzəri əsaslarını irəli sürmüşdür. “Hər bir insan üçün milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Həmişə fəxr etmişəm və bu gün də fəxr edirəm ki, mən Azərbaycanlıyam”, - deyən Ulu Öndər yeritdiyi siyasətlə dünya azərbaycanlılarının şəxsiz siyasi-mənəvi liderinə çevrilmişdir.

Özündən sonra milli-mənəvi, siyasi irsi miras qoymuş Ümummilli liderin siyasi kursu bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilir. Ölkə Prezidentinin apardığı dövlət siyasəti Azərbaycanın milli maraqlarının inkişaf etdirilməsinə yönəlmişdir. Heydər Əliyev ideyaları Azərbaycanın hər yerində lazımi şəkildə inkişaf etdirilir.

Milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunub inkişaf etdirilməsi Naxçıvan Muxtar Respublikasında da ən mühüm vəzifə olaraq həyata keçirilir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talıbovun 2012-ci ili "Milli dəyərlər" ili elan etməsi və il boyu bu istiqamətdə müxtəlif tədbirlərin keçirilməsi milli ideologiyaya xidmət edən dövlət siyasətinin Azərbaycanın hər yerində başlıca siyasət olmasını göstərir. Naxçıvan Muxtar Respublikasında 2013-cü ilin Ali Məclisin Sədri tərəfindən "Heydər Əliyev ili" elan olunması, Heydər Əliyev ideyalarına sadıq siyasətin aparılmasına, Azərbaycançılıq məfkurəsinin dərinləşdirilməsinə və daha da möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. II cild (III-XIII əsrin I rübü). Bakı: Elm, 2007, 608 s-24 s illüstrasiya.
2. Cəfərov N. Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyası: müasirləşmənin metafizikası, yaxud metafizikanın müasirləşməsi. Xalq qəzeti, 2013, 9 mart.
3. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. 36-cı kitab Bakı: Azərneşr, 2011, 512 s.
4. Göyalp Z. Türkcülüyn əsasları. Bakı: Maarif, 1991, 175 s.
5. Həbibbəyli İ. Milli ideologiya: Azərbaycançılıq. // Naxçıvan. İctimai-siyasi, ədəbi-bədii, elmi-publisistik jurnal. 2012, № 25, s.11-26.
6. Mehdiyev R. Şah İsmayıl Səfəvi ali məramlı tarixi şəxsiyyət kimi. Xalq qəzeti, 2012, 5 dekabr.
7. Səfərli H. Milli dövlətçiliyimiz ən böyük milli dəyər kimi. // Naxçıvan. İctimai-siyasi, ədəbi-bədii, elmi-publisistik jurnal. 2012, № 25, s. 27-35.
8. Сумбатзаде А. Азербайджанцы – этногенез и формирование народа. Баку: Элм, 1990, 304 с.

ГАДИР АКБАРОВ

ГЕЙДАР АЛИЕВ И ИДЕОЛОГИЯ АЗЕРБАЙДЖАНИЗМА В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНО-ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Статья посвящена о беззаветной роли общенационального лидера Г.Алиева в развитии идей национальной принадлежности, развития идеологии азербайджанства и формирования этой идеи как модель которые составляют основу системы национально-духовных ценностей.

GADIR AKBAROV

HAYDAR ALIYEV AND THE IDEOLOGY OF AZERBAIJANISM IN THE SYSTEM OF NATIONAL-MORAL VALUES

The article has been devoted to the national leader Heydar Aliyev's unexampled service. The national belonging, the development of the ideology of azarbayjanism, forming as a model of this idea forms the system of national-moral values.

Rəyçilər: t.e.d.Q.Qədirzadə, t.e.d.İ.X.Zeynalov

AMEA Naxçıvan Bölməsi Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya İnstitutunun Elmi Şurasının 01.06.2013-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (pr. №07).